

**ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЗАСАД
РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА
У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

**DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF STRATEGIC FOUNDATIONS
FOR THE DEVELOPMENT OF ORGANIC PRODUCTION
IN THE AGRICULTURAL ENTERPRISES**

У статті виявлено проблеми розвитку органічного виробництва на рівні агроформуваль. Визначено важливість та актуальність розробки стратегічних засад його розвитку. Обґрунтовано принципи та алгоритм її впровадження. Розроблено основні складники та напрями впровадження стратегії. Визначено організаційно-економічний механізм реалізації.

Ключові слова: стратегічні засади, органічне виробництво, сільськогосподарські підприємства, організаційно-економічний механізм, державне-приватне партнерство, консалтинг, бюджетна підтримка, сертифікація.

В статье выявлены проблемы развития органического производства на уровне агроформирований. Определены важность и актуальность разработки стратегических основ его развития. Обоснованы принципы и алгоритм ее внедрения. Разработаны основные составляющие и направления вне-

дрения стратегии. Определен организационно-экономический механизм реализации.

Ключевые слова: стратегические основы, органическое производство, сельскохозяйственные предприятия, организационно-экономический механизм, государственное-частное партнерство, консалтинг, бюджетная поддержка, сертификация.

In the article the problems of development of organic production at the level of agricultural companies. Determined the importance and urgency of developing the strategic foundations of its development. Justifies the principles and an algorithm for its implementation. Designed the main components and areas of implementation of the strategy. Defined the organizational-economic mechanism of implementation.

Key words: strategic framework for organic production, agricultural enterprises, organizational and economic mechanism of public-private partnership, consulting, budget support, certification.

УДК 338.432:631

Новак Н.П.

к.е.н., докторант
Херсонський державний
аграрний університет

Постановка проблеми. Розвиток ринкової структури та адаптаційні процеси національної економіки, у тому числі внаслідок глобалізації, змінюють характер поведінки суб'єктів господарювання, змушуючи їх орієнтуватися на платоспроможний попит, кон'юнктуру ринку, а також мінімізацію витрат та максимізацію прибутку. За таких умов господарювання принципово значимим є обґрунтування оптимальних організаційно-економічних параметрів виробництва, у тому числі й органічної продукції.

Органічна продукція та органічні продукти харчування є перспективним напрямом досягнення конкурентоспроможності агропромислового виробництва і підвищення рівня екологічної безпеки країни та її регіонів. До органічної відноситься така продукція, яка виробляється з дотриманням таких норм: без застосування повністю розчинних мінеральних добрив; із застосуванням альтернативних біобезпечних методів захисту від хвороб, паразитів та бур'янів; без застосування стимуляторів росту та гормонів; без застосування генетично модифікованих організмів; без застосування іонізуючого випромінювання; з урахуванням біологічних та етіологічних потреб тварин; із використанням рослин та тварин, пристосованих до місцевих умов довкілля; без застосування небезпечних хімічних домішок; на основі відповідних міжнародних правил і системи стандартів та сертифікатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади управління роз-

витком екологобезпечного аграрного виробництва, розробки стратегій розвитку аграрної сфери шляхом реалізації ідей сталого розвитку містять праці відомих українських науковців: Б. Данилишина, Н. Буги, С. Дем'яненка, Т. Зайчук, Н. Зіновчук, С. Корчинської, У. Лаврик, А. Сави, О. Скидана, М. Федорова, О. Ходаківської, О. Шкуратова, В. Чудовської та ін. Незважаючи на те що питання управління розвитком сільського господарства, забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування українськими вченими розглядаються досить широко і всебічно, на цей час практично відсутні фундаментальні дослідження, які були б спрямовані на формування дієвих механізмів, форм реалізації заходів, ефективних стратегій функціонування його органічного сектору і враховували надбання світового досвіду. Отже, набувають актуальності питання формування стратегії розвитку органічного виробництва як важливого сегменту аграрного продовольчого ринку, спрямованого не лише на досягнення цілей сталого розвитку, але й збільшення зайнятості, піднесення середнього класу на селі, підвищення рівня та якості життя населення.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування стратегічних засад розвитку та функціонування органічного виробництва у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Органічне сільське господарство за своєю суттю є багатofункціональною агроекологічною моделлю

виробництва і базується на науково обґрунтованому менеджменті бізнес-процесів із метою забезпечення не лише головної мети бізнесу – прибутків, але й гармонізації та розширеного відтворення агроєкосистем. Із метою підвищення продуктивності агроресурсів та ефективності виробництва та якості продукції максимально використовуються біологічні чинники підвищення природної родючості ґрунтів, агроєкологічні методи боротьби зі шкідниками і хворобами, а також переваги біорізноманіття, зокрема місцевих та унікальних видів, сортів, порід. У ширшому контексті органічне сільське господарство – це практична реалізація у сфері аграрного виробництва загальної концепції сталого розвитку, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [1, с. 97].

Управління та організація виробництва органічної продукції агроформуваннями передбачає обґрунтування стратегії його розвитку на перспективу як основи збереження конкурентних переваг, конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, їх виходу на світовий аграрний ринок. Загалом, це буде сприяти становленню малого і середнього підприємництва через органічне господарювання, подальшій його спеціалізації та/або диверсифікації, диференціації асортиментного ряду органічних продуктів; формуванню повного циклу їх відтворення «використання органічних природних агроресурсів – виробництво органічної сировини і продукції – переробка за органічними принципами – органічне зберігання та реалізація»; зростанню обсягу її експорту; розвитку сільських територій.

Аналіз сучасного стану органічного сільського господарства і природокористування в Україні дає змогу виділити основні проблеми, які гальмують або зменшують ефективність його подальшого розвитку [2, с. 49]:

- відсутність системних підходів на державному, регіональному та місцевому й локальному (суб'єктів господарювання) рівнях до організації, управління і регулювання у сфері виробництва й обігу органічної продукції;

- недосконалі інституційні засади, у тому числі нормативно-правова база, спрямована на ефективне функціонування і розвиток органічного сектору агровиробництва, забезпечення правового регулювання відносин у всьому логістичному ланцюзі, від виробництва до реалізації органічної продукції кінцевому споживачеві, особливо в частині виходу на міжнародні ринки;

- зростання явищ «грінвошингу», або так званого зеленого камуфляжу, коли неорганічна продукція видається за органічну з метою введення в оману покупців, збільшення обсягів і ціни продаж;

- збільшення кількості фальсифікованої органічної продукції, інформація про яку в документах,

що додаються до неї, на етикетках або маркування не відповідає вимогам органічного агровиробництва й екологічного природокористування;

- низький рівень довіри у вітчизняних і зарубіжних споживачів до української органічної продукції;

- значний дефіцит висококваліфікованих фахівців у сфері надання консультаційних послуг, проведення контролю, стандартизації і сертифікаційних процедур органічного агровиробництва;

- відсутність розвинутого ринку вітчизняних органічних продуктів і ефективною ринковою інфраструктури;

- низький рівень державної підтримки, структурні диспропорції і складні економічні умови функціонування сільського господарства загалом, які обумовлені систематичним підвищенням тарифів на енергоресурси і збільшенням диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, що негативно позначається на фінансово-економічній стійкості суб'єктів господарювання агросфери і не дає можливості розвивати досить затратне органічне виробництво.

Із метою вирішення вищезазначених проблем уявляється доцільним розробка стратегії розвитку органічного виробництва суб'єктів господарювання агросфери на основі Закону «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [3]. На нашу думку, процес її формування складається з низки послідовних етапів:

1. Визначення основних завдань, наявних ресурсів, умов, принципів і чинників, реалізація та врахування яких дасть змогу досягти мети стратегії.

2. Виявлення критеріїв ефективності, показників невизначеності або ризиків впливу на формування і результати реалізації стратегії.

3. Розробка систем моніторингу, інструментарію, заходів, за допомогою яких передбачена реалізація основних положень стратегії.

4. Аналіз ресурсного потенціалу (земельного, матеріально-технічного, кадрового, фінансово-інвестиційного, маркетингового, інформаційного забезпечення).

5. Обґрунтування сукупностей прийнятних узагальнених альтернатив, здійснення їх аналізу, визначення прогнозованого стану середовища; вибір найбільш прийнятної альтернативи.

6. Розробка стандартів і критеріїв оцінки, за якими планується аналіз результатів; визначення рівня досягнення отриманих результатів і порівняння їх із запланованими.

Стратегія розвитку органічного виробництва суб'єктами господарювання агросфери у найбільш загальному вигляді передбачає реалізацію принципів сталого розвитку, заснованого на збалансуванні економічних і соціальних пріоритетів зовнішнього та внутрішнього середовища господарювання; системного підходу, що забезпечить максимальне використання синергетичних ефек-

тів, які зумовлені наявністю поєднаних результатів, взаємовпливом цілей у застосуванні окремих заходів стратегії; виробничо-економічного, екологічного та соціального потенціалу підприємств [4, с. 70]. Отже, для розвитку і поширення органічного виробництва в Україні необхідно чітко визначити правові, економічні, соціальні та організаційні основи його ведення та дотримуватися їх. Безумовно, необхідно знати вимоги до виробництва, переробки, перевезення, сертифікації, маркування, зберігання і реалізації органічної продукції і сировини.

Реалізація стратегії розвитку органічного виробництва агроформуваннями має здійснюватись за допомогою організаційно-економічного механізму. Його сутність полягає в поєднанні організаційно-економічних, нормативних та регуляторних інструментів, важелів і методів на основі інтеграції управлінських процесів і технологій, використання яких надасть можливість забезпечити збалансований їх розвиток та розвиток галузі в цілому, формування внутрішнього і зовнішнього ринків якісної органічної продукції, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної агросфери [5, с. 168].

У широкому аспекті органічна діяльність агропідприємств включає не тільки питання дотримання екологічних норм чистоти продуктів, а й навколишнього середовища, що забезпечує збалансований стан агроєкосистем. При цьому органічна продукція не здійснює негативного впливу на навколишнє середовище і здоров'я населення, а навпаки, сприяє їх покращанню. Проте з огляду на її затратність, необхідна державна підтримка товаровиробників, наприклад у формі державно-приватного партнерства. Його впровадження може відбуватися у різних формах. Якщо для здійснення державно-приватного партнерства необхідне користування земельною ділянкою, державний партнер забезпечує приватному партнеру можливість використання такої ділянки на термін, встановлений договором, який укладений у рамках державно-приватного партнерства.

Працюючи на єдиний результат, кожна зі сторін у рамках партнерства робить свій внесок у розвиток органічного виробництва і, як наслідок, у процеси екологізації агросфери загалом. Так, для приватних структур є характерним гнучке прийняття рішень, професійний практичний досвід в роботі галузі, прийняття всіх підприємницьких ризиків [6, с. 119]. Держава робить свій внесок наданням податкових та інших видів пільг, гарантій, а також має можливість отримати додаткові фінансові надходження і зосередитись на виконанні своїх основних функцій, які пов'язані з моніторингом, контролем і регулюванням органічної діяльності.

Також надзвичайно важливо розуміти, що органічне виробництво передусім повинне відповідати

вимогам українського законодавства в частині якості і безпеки продуктів харчування. Тобто органічний сертифікат не замінює сертифікат якості, посвідчення про дотримання санітарно-гігієнічних норм, документів, які підтверджують відповідність фітосанітарним і ветеринарним нормам. Таким чином, органічний сертифікат є нібито надбудовою над базовим [7, с. 147]. Наприклад, пшениця, вирощена в сертифікованому органічному господарстві, повинна насамперед відповідати за органолептичними і хімічними показниками діючим стандартам якості, що є важливим для її подальшої переробки.

Необхідним для стратегії розвитку органічного виробництва країни повинен стати зарубіжний досвід функціонування інститутів дорадництва. Їх основною метою є сприяння правильному й фінансово прийнятному переходу товаровиробників на засади органічного агровиробництва шляхом надання фермерам, власникам домогосподарств, підприємствам відповідної інформації, організації та проведення їх навчання, тренінгів, семінарів, днів поля тощо.

Фінансову підтримку з боку держави ми вбачаємо в наданні допомоги селянським та фермерським господарствам у період їх переходу на виробництво органічної продукції. Насамперед, це надання пільгових середньотермінових (до п'яти років) кредитів на придбання насіннєвого матеріалу та молодняка худоби, які відповідають вимогам, встановленим для органічної продукції; проведення безкоштовної державної експертизи ґрунтів цих господарств на вміст у них органічних і мінеральних речовин, а також їх хімічну та радіологічну чистоту; часткова державна компенсація лізингових платежів за оренду сільськогосподарської техніки у перші три роки функціонування органічних господарств тощо [8, с. 111].

Для того щоб державні кошти використовувалися за цільовим призначенням і дійсно сприяли розвитку та поширенню органічної продукції, селянські господарства повинні реєструватися як суб'єкти підприємницької діяльності, скласти бізнес-план розвитку господарства, а також займатися виробництвом зазначеної продукції з дотриманням усіх вимог щодо її вирощування протягом не менше 10 років (у разі порушення встановлених вимог необхідно законодавчо передбачити застосування штрафних санкцій).

Одна з ключових ролей, як уже зазначалося, у стратегії управління виробництвом органічної продукції відводиться дорадчим і консультативним організаціям. Метою їх взаємодії з агротоваровиробниками є надання висококваліфікованої фахової допомоги під час вибору спеціалізації господарств; маркетингових порад щодо каналів просування та ринків збуту продукції; консультування й надання інформації

про організації, які здійснюють перевірку ґрунту та виробленої продукції на наявність у них шкідливих для здоров'я людини речовин; надання порад щодо захисту та підвищення якості ґрунтів, отримання органічних сертифікатів тощо [9, с. 104]. В основі діяльності дорадчо-консультаційних організацій повинні бути закладені принципи індивідуального підходу до кожного господарства, яке займається органічним виробництвом, враховуючи його природно-кліматичні умови і ресурси, регіональне розміщення, близькість ринків збуту, кваліфікацію працівників, фінансово-економічну стійкість та ін.

Стратегії розвитку виробництва органічної продукції мають передбачати можливості державної фінансової допомоги на експертизу та сертифікацію ділянок селянських і фермерських господарств у період переходу на засади органічного виробництва, а також на сертифікацію першої виробленої на цих засадах продукції, оскільки сучасний фінансовий стан більшості органічних господарств не дає їм змоги самотужки оплатити послуги експертних і сертифікаційних установ.

Висновки з проведеного дослідження. Запропоновані стратегічні засади розвитку органічного виробництва дають змогу забезпечити не тільки його зростання, розвиток органічного аграрного ринку, а й системність процесу екологізації сільського господарства. Це дасть змогу сформувати позитивний агроекологічний імідж країни, забезпечити тісне співробітництво між державним і приватним секторами галузі, впровадити новітні технології виробництва, створити необхідну інфраструктуру для зберігання й реалізації органічної продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зіновчук Н.В. Органічне сільське господарство та його розвиток в умовах кооперації: рекомендації / Н.В. Зіновчук [та ін.]. – Житомир : Рута, 2011. – 158 с.
2. Федоров М.М. Розвиток органічного виробництва / М.М. Федоров, О.В. Ходаківська, С.Г. Корчинська. – К. : Ін-т аграр. економіки, 2011. – 145 с.
3. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини : Закон України від 03.09.2013 р. № 425–VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
4. Дем'яненко С. Стратегія адаптації аграрних підприємств України до глобальних змін клімату / С. Дем'яненко, В. Бутко // Економіка України. – 2012. – № 6. – С. 66–72.
5. Сава А.П. Організаційно-економічний механізм забезпечення виробництва екобезпечної сільськогосподарської продукції : [монографія] / А.П. Сава [та ін.]. – Тернопіль : Крок, 2014. – 263 с.
6. Буга Н.Ю. Перспективи розвитку органічного виробництва в Україні / Н.Ю. Буга, І.Г. Яненко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 117–125.
7. Шкуратов О.І. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку : [монографія] / О.І. Шкуратов, В.А. Чудовська, А.В. Вдовиченко. – К. : ДІА, 2015. – 246 с.
8. Лаврик У.В. Стратегічні орієнтири розвитку економічного механізму управління земельними ресурсами / У.В. Лаврик // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 4(178). – Т. 1. – С. 109–112.
9. Зайчук Т.О. Обґрунтування інноваційного підходу до реалізації стратегії макромаркетингу виробництва екологічно чистих продуктів харчування в Україні / Т.О. Зайчук // Економіка і регіон. – 2011. – № 4. – С. 100–108.